

POVREDA PROCESNIH PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

Dr. sc. Katarina Knol Radoja *

UDK: 341.131.14-056.26
347.9:364.48-056.26(4)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: listopad 2015.

Osobe s invaliditetom posebno su osjetljiva i marginalizirana društvena skupina često izložena diskriminaciji i različitim oblicima kršenja temeljnih ljudskih prava. Cilj ovoga rada jest analizirati sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava koja se tiče povrede prava osoba s invaliditetom te razmotriti usklađenost domaćeg obiteljskog procesnog zakonodavstva sa spomenutom praksom i odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Nakon provedene analize dolazi se do zaključka da je Republika Hrvatska u odnosu na povrede prava osoba s invaliditetom bila česta stranka u postupcima pred Europskim sudom za ljudska prava, ali bi najnovije izmjene Obiteljskog zakona trebale pridonijeti tomu da se takvo stanje promijeni u pozitivnom smjeru. Da bi poštivanje temeljnih ljudskih (procesnih) prava osoba s invaliditetom bilo na još višoj razini, autor predlaže, osim provedenih izmjena u obiteljskom zakonodavstvu, također pro futuro razmotriti i izmjene odredaba koje se tiču ovih osoba u Zakonu o parničnom postupku te u drugim propisima.

Ključne riječi: poslovna sposobnost, pravično suđenje, pristup sudu, Europski sud za ljudska prava

1. UVOD

Svrha Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (dalje u tekstu: UN-ova Konvencija)¹ je unaprjeđenje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom, i una-

* Dr. sc. Katarina Knol Radoja, viša asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, Osijek; kknol@pravos.hr

¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/2007, 5/2008).

prjeđivanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva (čl. 1. st. 1. UN-ove Konvencije). Ipak, unatoč tome što bi osobe s invaliditetom trebale ravnopravno uživati svoja prava, pa tako i pravo na pristup sudu, one često doživljavaju višestruke prepreke pri njihovoj realizaciji.

Svojsvo određene osobe da s procesnopравnim učinkom poduzima procesne radnje u parnici naziva se parnična sposobnost.² Sposobnost za samostalno poduzimanje procesnih radnji pred sudom priznaje se osobama kojima građansko materijalno pravo priznaje sposobnost samostalnog stjecanja prava i obveza, odnosno poslovnu sposobnost.³ Iz navedenog slijedi da se svima koji sukladno pravilima građanskog materijalnog prava imaju poslovnu sposobnost u građanskom procesnom pravu priznaje parnična sposobnost⁴, koja se zbog toga često naziva i procesna poslovna sposobnost.⁵ Parnična sposobnost stranke procesna je pretpostavka za pokretanje parnice, poduzimanje parničnih radnji, raspravljanje te donošenje odluke o tužbenom zahtjevu.⁶ Osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost nemaju ni parničnu sposobnost⁷, pa stoga za njih parnične radnje poduzimaju njihovi zakonski zastupnici.⁸

² Triva, S.; Dika, M., *Gradansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 308.

³ *Ibid.*

⁴ Od parnične sposobnosti potrebno je razlikovati stranačku sposobnost, koja je pretpostavka postojanja parnične sposobnosti. Stranačka sposobnost svojsvo je određene osobe da može biti nositelj procesnih prava i tereta te se priznaje svima koji imaju pravnu sposobnost. Krug nositelja parnične sposobnosti stoga je uži od stranačke sposobnosti, pa svaka osoba koja je stranački sposobna nije ujedno i parnično sposobna, ali svaka parnično sposobna nužno mora imati stranačku sposobnost. *Cf. ibid.*, str. 303 – 313.

⁵ *Cf. ibid.*, str. 308.

⁶ *Cf. ibid.*, str. 312.

⁷ S obzirom na navedeno, postavlja se pitanje jesu li parnično sposobne osobe kojima još nije pravomoćnom odlukom oduzeta poslovna sposobnost, ali je takav postupak izvjestan. Sukladno Zakonu o parničnom postupku (Narodne novine, br. 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014; dalje u tekstu: ZPP), postupak se po sili zakona prekida ako fizička osoba tijekom tog postupka izgubi parničnu sposobnost (čl. 212. st. 2. ZPP-a). U sudskoj je praksi, s druge strane, izraženo stajalište da bi se prema osobama, za koje se može zaključiti da nisu u stanju voditi računa o svojim pravima i interesima, pa im zbog toga predstoji postupak lišavanja poslovne sposobnosti, trebalo ophoditi kao da nemaju parničnu sposobnost (vidi primjerice odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske u predmetu VSH Rev – 827/94. od 6. listopada 1994.). Dika o takvoj sudskoj praksi iznosi da su te osobe time nezakonito onemogućene raspravljati pred sudom. Opširnije vidi Dika, M., *Gradansko parnično pravo, Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku*, IV. knjiga, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 50.

⁸ *Arg. ex. čl. 79. i 80. ZPP-a.*

Tema poslovne sposobnosti široka je te se na razne načine isprepleće s gotovo svim pravima i procesima. Budući da je za mnoge osobe s invaliditetom u nizu država pristup sudovima gotovo nemoguć zbog toga što su ili će biti lišene poslovne sposobnosti, ovaj rad će se ograničiti na pregled najnovijih događaja pred Europskim sudom za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) u području poslovne sposobnosti i procesnih prava. U radu se daje pregled različitih načina na koje procesna prava pojedinca mogu biti ugrožena lišavanjem poslovne sposobnosti te neka od opravdanja koja se za to navode.⁹

2. KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

UN-ova Konvencija donesena je 13. prosinca 2006. godine, za potpise je otvorena 30. ožujka 2007. godine, a na snagu je stupila 3. svibnja 2008.¹⁰ Ta Konvencija u odredbi članka 1. stavka 2. osobe s invaliditetom¹¹ (*persons with disabilities*) definira kao osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Stoga će se, iz razloga ujednačenosti teksta, i u radu za navedene skupine osoba koristiti zajednički izraz osobe s invaliditetom, iako se prema domaćem propisu – Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (dalje u tekstu: ZZODS)¹² – upotrebljava pojam osobe s duševnim smetnjama.¹³

UN-ova Konvencija prvi je međunarodni ugovor koji osobama s invaliditetom izriječno priznaje temeljna ljudska prava. U njoj se, međutim, ne govori o nekim novim ljudskim pravima, nego se pojašnjava koje obveze imaju države s obzirom na postojeća prava, a koja se tim osobama učestalo krše ili uskra-

⁹ “...a legal system must be allowed to protect itself from vexatious litigants” (*Salontaji-Drob-njak protiv Srbije*, br. 36500/05, § 143., 13. listopada 2009.).

¹⁰ The Convention on the Rights of Persons with Disabilities, dostupno na: <http://www.un.org/disabilities/convention/signature.shtml> (23. studenoga 2015.).

¹¹ O kritici hrvatskog prijevoda engleskog naziva Konvencije – “persons with disabilities” vidi Milas Klarić, I., *Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih*, doktorska disertacija, Zagreb, 2009., str. 45.

¹² Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/2014).

¹³ Sukladno članku 3. stavku 1. točki 3. ZZODS-a duševna smetnja definira se kao poremećaj prema važećim međunarodno priznatim klasifikacijama mentalnih poremećaja.

čuju.¹⁴ U Preambuli se stoga poziva na načela iz Povelje Ujedinjenih naroda¹⁵ kojima se priznaje prirodno dostojanstvo i vrijednost te jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske zajednice kao temelj slobode, pravde i mira u svijetu. Ističe se kako prema Općoj deklaraciji o ljudskim pravima¹⁶ i ostalim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima svatko ima sva prava i slobode, bez razlike po bilo kojoj osnovi. Osim toga, u njemu se poziva i na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima¹⁷, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹⁸, Međunarodnu konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena¹⁹, Konvenciju protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja²⁰, Konvenciju o pravima djeteta²¹ te Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji.²²

Naglasak UN-ove Konvencije je na tome da su osobe s invaliditetom prije svega subjekti, a ne objekti prava, odnosno da su nositelji određenih prava i obveza koje ih čine pravnim subjektima jednakim svim drugima. Dok je za osobe s tjelesnim invaliditetom takvo shvaćanje samo po sebi razumljivo, oso-

¹⁴ From Exclusion to Equality, Realizing the rights of persons with disabilities, *Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights Inter-Parliamentary Union, 2007., str. 5.

¹⁵ Povelja Ujedinjenih naroda (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 15/1993, 7/1994).

¹⁶ Opća deklaracija o ljudskim pravima (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/2009).

¹⁷ Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 7/1971, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

¹⁸ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 7/1971, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

¹⁹ Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 11/1981; Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

²⁰ Konvencija protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 9/1991; Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

²¹ Konvencija o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990; Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993, 20/1997).

²² Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, usvojena rezolucijom Generalne skupštine 45/158 od 18. prosinca 1990., nije još stupila na snagu.

bama s duševnim smetnjama tek predstoji borba za napuštanje predrasuda, odnosno za novi pristup.²³

Mogućnost ostvarivanja poslovne sposobnosti, a s tim u svezi i parnične sposobnosti, ključna je za ostvarivanje svih drugih zakonskih prava. U doktrini se iz tog razloga iznosi kako članak 12. UN-ove Konvencije²⁴, o pravu na jednakost pred zakonom, predstavlja samu jezgru te Konvencije.²⁵ Sukladno odredbi iz članka 12. stavka 4. države su dužne osigurati da sve mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti predvide odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme koji će sprečavati zlorabu. I dok je pravna sposobnost osoba s invaliditetom nesporna, mogućnost oblikovanja vlastite volje i njezina izražavanja poslovnu sposobnost čini znatno prepornijom. U doktrini je stoga izražena dvojba pridaju li odredbe UN-ove Konvencije potrebnu važnost pojedinim funkcionalnim ograničenjima pojedinih osoba s invaliditetom jer ne razlikuje različite oblike invaliditeta.²⁶ Naime, upitnim se

²³ Korać Graovac, A.; Čulo, A., *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011., str. 65 – 108, str. 71.

²⁴ 1. Države stranke ponovno potvrđuju da osobe s invaliditetom imaju pravo svugdje biti priznate kao osobe jednake pred zakonom. 2. Države stranke će prihvatiti da osobe s invaliditetom imaju pravnu sposobnost i poslovnu sposobnost na jednakoj osnovi kao i druge osobe u svim aspektima života. 3. Države stranke će poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori koja bi im mogla biti potrebna za ostvarivanje pravne sposobnosti. 4. Države stranke osigurat će da sve mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti predvide odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme koji će sprečavati zlorabu u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava. Takvi zaštitni mehanizmi osigurat će da mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne sposobnosti poštuju prava, volju i sklonosti te osobe, da se iz njih isključi sukob interesa i zloraba utjecaja, da su razmjerne i prilagođene osobnim okolnostima, da se primjenjuju u najkraćem mogućem vremenu i da podliježu redovitoj reviziji nadležnog, nezavisnog i nepristranog tijela vlasti ili sudbenoga tijela. Zaštitni mehanizmi bit će razmjerni sa stupnjem kojim takve mjere utječu na prava i interese osobe. 5. U skladu s odredbama ovog članka države stranke poduzet će odgovarajuće i djelotvorne mjere radi osiguranja jednakih prava osoba s invaliditetom da posjeduju i nasljeđuju imovinu, kontroliraju svoje vlastite financijske poslove i imaju jednak pristup bankovnim kreditima, hipotekama i drugim oblicima financiranja, te će također osigurati da osobe s invaliditetom ne budu bez vlastite volje (arbitrarno) lišene svojega vlasništva (čl. 12. UN-ove Konvencije).

²⁵ Lawson, A., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: New era or false dawn?*, Syracuse Journal of International Law and Commerce, 2006./2007., str. 563 – 619, str. 596.

²⁶ Korać Graovac; Čulo, *op. cit.* u bilj. 23., str. 75; Hendriks, A., *UN Convention on the Rights of Person with Disabilities*, European Journal of Health Law, vol. 14, br. 3, 2007., str. 273 – 298, str. 278.

smatra može li se svaku osobu s invaliditetom smatrati sposobnom za davanje pravnorelevantnih očitovanja volje, odnosno može li svaka osoba funkcionirati s potpunom poslovnom sposobnosti. Činjenica je da te osobe najčešće neće moći ni stvoriti i očitovati svoju volju pa su zbog toga osobito ranjive i izložene opasnostima različitih oblika zloporabe te im je potrebna zaštita.²⁷ Ipak, u svezi s tim, posebno je zanimljivo da je Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom odredbu iz članka 12. stavka 3., sukladno kojoj su države dužne poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori koja bi im za ostvarivanje pravne sposobnosti mogla biti potrebna, dosljedno tumačio na način da se tim člankom zahtijeva da države članice poduzmu mjere kojima bi se razvili zakoni i politika koji će režim “odlučivanja umjesto drugoga” (*substitute decision-making*) zamijeniti “odlučivanjem uz potporu” (*supported decision-making*).²⁸ Tu zamjenu režima trebalo bi tumačiti na način da bi to trebalo učiniti kada god je to moguće. Naime, i iz tumačenja odredbe članka 12. stavka 4., prema kojoj su države dužne osigurati sve zaštitne mjere, proizlazi da nije u potpunosti isključena mogućnost potpunog lišavanja poslovne sposobnosti ako je riječ o teškim oblicima invaliditeta. Kako bi ta potpora trebala izgledati, sve je više predmetom interesa doktrine, međutim još nema konkretnih i potpunih prijedloga²⁹,

²⁷ Korać Graovac; Čulo, *ibid.*

²⁸ United Nations Committee for the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities: Tunisia, Fifth Session: 11–15 April 2011, (Geneva, 2011.). CRPD/C/ESP/CO/1. Vidi također izvješće za Mađarsku (CRPD/C/HUN/CO/1), Peru (CRPD/C/PER/CO/1), Argentinu (CRPD/C/ARG/CO/1), Kinu (CRPD/C/CHN/CO/1), Paragvaj (CRPD/C/PRY/CO/1) i Austriju (CRPD/C/AUT/CO/1).

²⁹ Korać Graovac i Čulo navode tako primjerice da potporu u tom pogledu može pružiti osobni asistent, pomoćnik, koji bi mogao biti jedna od alternativa klasičnim skrbnicima osoba s duševnim smetnjama. Nadalje, smatraju da se potpora može sastojati i u pojašnjavanju i približavanju pitanja o kojem treba odlučiti, pomoći u razumijevanju mogućnosti izbora, dok bi samu odluku trebalo prepustiti pojedincu – osobi s invaliditetom. Osim toga, potpora se može sastojati od tumačenja želja i potreba osobe s invaliditetom. Korać Graovac; Čulo, *op. cit.* u bilj. 23, str. 76. O prijedlozima potpore također vidi Dinerstein, R. D., *Implementing Legal Capacity Under Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: The Difficult Road From Guardianship to Supported Decision-Making*, Human Rights Brief, vol. 19, 2012., str. 8 – 12; Gooding, P., *Supported Decision-Making: A Rights-Based Disability Concept and its Implications for Mental Health Law*, Psychiatry, Psychology and Law, vol. 20, br. 3, 2012., str. 431 – 451; Bartlett, P., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Mental Health Law*, Modern Law Review, vol. 75, 2012., str. 752 – 778; Werner, S., *Individuals with Intellectual Disabilities: A Review of*

stoga je potreba daljnjeg razvijanja novih stavova i pristupa pravima osoba s invaliditetom nesporna.

Uz članak 12., za zaštitu procesnih prava osoba s invaliditetom i ostvarenje prava na pristup sudu značajan je i članak 13. UN-ove Konvencije. Sukladno članku 13. stavku 1. države stranke osobama s invaliditetom trebaju osigurati djelotvoran pristup pravosuđu na jednakoj osnovi s drugim osobama, pa i putem osiguravanja postupovnih i dobi primjerenih prilagodbi kako bi se olakšala njihova djelotvorna uloga, bilo kao izravnih ili kao neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenje u sudskim postupcima. Da bi pomogle u osiguravanju djelotvornog pristupa sudu osobama s invaliditetom, u članku 13. stavku 2. od država se također zahtijeva da promiču odgovarajuću obuku onih koji rade u pravosuđu, uključujući policiju i zatvorsko osoblje.

3. PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Članak 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Europska konvencija)³⁰ ne jamči samo pravo na pristup sudu, on jamči pravo na učinkovit (*effective*) pristup sudu.³¹ Donedavno je praksa ESLJP-a o pitanjima poslovne sposobnosti bila nedovoljno razvijena. Razlog tomu je vjerojatno činjenica da osobe s invaliditetom nailaze na niz poteškoća pri pristupu sudu u cjelini, a osobito oni kojima je formalno onemogućeno sudjelovati u parnicama zbog lišenja poslovne sposobnosti.³² Osim najočitijeg načina povrede prava na pravično suđenje (*fair trial*) izričitom zabranom pristupa sudu, nedostatak bilo kakve pravne pomoći ili neuspjeh pri prenošenju volje zastupane osobe ili njezino nepoštivanje te ključna uloga vještaka u postupku također predstavljaju goleme prepreke.

Tijekom posljednjih godina pred ESLJP-om našao se čitav niz predmeta koji se tiču povrede ljudskih prava u odnosu na poslovnu sposobnost. Pri tome su se podnositelji zahtjeva najčešće pozivali na povrede članaka 5., 6., 8. i 13.

the Literature on Decision-Making since the Convention on the Rights of People with Disabilities (CRPD), Public Health Reviews, vol. 34, 2012., str. 1 – 27.

³⁰ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010).

³¹ *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9. listopada 1979.

³² Ortoleva, S., *Inaccessible Justice: Human Rights, Persons with Disabilities and the Legal System Disability-Inclusive Development*, ILSA Journal of International and Comparative Law, vol. 17, 2010./2011., str. 281 – 320, str. 282.

Europske konvencije, pri čemu je s procesnog aspekta najrelevantniji članak 6. stavak 1. pa će o njemu u prvome redu biti riječi. Naime, važnost mogućnosti izravnog pristupa sudu na temelju članka 6. Konvencije³³ u postupcima lišavanja i vraćanja poslovne sposobnosti potvrdio je ESLJP više puta³⁴ jer takvi predmeti otkrivaju nekoliko nedostataka u tim postupcima. U ovim postupcima domaći sudovi ipak imaju određenu slobodu pri diskrecijskoj procjeni, ali sama bit prava (*very essence*) podnositelja na pravično suđenje iz članka 6. Konvencije mora ostati netaknuta.³⁵

Ovi su postupci lišavanja ili vraćanja poslovne sposobnosti posebno osjetljivi zato što se, kako iznosi ESLJP u predmetu *Matter protiv Slovačke*, u njima određuje hoće li osoba koje se lišenje ili vraćanje tiče biti ovlaštena svojim činidbama stjecati prava i preuzimati obveze.³⁶ Zbog toga ESLJP, kada ocjenjuje usklađenost pojedinih mjera s načelom pravičnosti, razmatra sve relevantne okolnosti slučaja. U predmetu *Mikhaylenko protiv Ukrajine* ESLJP tako priznaje da ograničavanje procesnih prava osobe koja je lišena poslovne sposobnosti može biti opravdano radi njezine osobne zaštite, zaštite interesa drugih i pravilnog provođenja pravde.³⁷ U predmetu *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu protiv Rumunjske [GC]* ESLJP ističe da je pravo na pristup sudu osobe koje se tiče, kao i mogućnost da ju se sasluša, osobno ili kroz neki oblik zastupanja, nužno, u suprotnom neće ostvarivati temeljna jamstva postupka kakva se primjenjuju i u postupcima oduzimanja slobode. Pri tome mentalna bolest može za posljedicu imati ograničenje ili izmjenu načina ostvarivanja tog prava, ali to ne može opravdati narušavanje njegove biti.³⁸ U procje-

³³ Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezina dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima pri čemu bi javnost mogla biti štetna za interes pravde (čl. 6. st. 1. Europske konvencije).

³⁴ *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, op. cit. u bilj. 9, § 134.; *Stanev protiv Bugarske*, br. 36760/06, § 245., 17. siječnja 2012.

³⁵ *Shtukaturov protiv Rusije*, br. 44009/05, § 68., 27. ožujka 2008.

³⁶ *Matter protiv Slovačke*, br. 31534/96, § 51., 5. srpnja 1999.

³⁷ *Mikhaylenko protiv Ukrajine*, br. 49069/11, § 35., 30. svibnja 2013.

³⁸ *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu protiv Rumunjske [GC]*, br. 47848/08, § 113., 17. srpnja 2014.

ni je li određena mjera, kao što je isključenje podnositelja zahtjeva s rasprave, bila potrebna, Sud će u obzir uzeti sve relevantne čimbenike kao što su priroda i složenost tog pitanja pred domaćim sudom, predstavlja li pojavljivanje te osobe na sudu prijatnu za druge ili njega samoga i tako dalje.³⁹

3.1. Pravo na pristup sudu

Unatoč tome što je pravo na pristup sudu iz članka 6. Europske konvencije jedno od temeljnih ljudskih prava, ono se, pod određenim uvjetima, može ograničiti.⁴⁰ Međutim, ograničenja se ne mogu opravdati potpunim odsustvom tog prava⁴¹ te ograničenja ne smiju narušavati samu bit prava na pristup sudu.⁴² ESLJP je istaknuo da takva ograničenja moraju biti u skladu s legitimnim ciljem te da mora postojati razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići.⁴³ U procjeni jesu li određene mjere potrebne, u obzir se moraju uzeti svi relevantni čimbenici.⁴⁴ Međutim, u nedavnim je predmetima Sud zaključio da su se te slobodne prosudbe ipak suviše suzile te su određene mjere, poput potpunog lišavanja poslovne sposobnosti, imale prevelik utjecaj na autonomiju podnositelja zahtjeva.⁴⁵ Sud je stoga razradio najmanje tri okolnosti pod kojima osoba lišena poslovne sposobnosti mora imati izravan pristup sudu, bez ikakvih ograničenja. U predmetima *Shtukaturov protiv Rusije*⁴⁶, *Sýkora protiv Republike Češke*⁴⁷, *Kędzior protiv Poljske*⁴⁸ i *Mihailovs protiv Latvije*⁴⁹ Sud je potvrdio da osoba mora imati mogućnost podnošenja žalbe sudu zbog odluke o lišavanju poslovne sposobnosti bez obzira pristaje li njegov skrbnik na to. U predmetu *Shtukaturov protiv Rusije* ustvrdio je da je pitanje lišavanja poslovne sposobnosti od jednake važnosti kao i pitanje liša-

³⁹ *Shtukaturov protiv Rusije*, op. cit. u bilj. 35, § 68.

⁴⁰ O pitanju osoba s invaliditetom vidi primjerice predmet *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4451/70, § 39., 21. veljače 1975.

⁴¹ *Winterwerp protiv Nizozemske*, br. 6301/73, § 74., 24. listopada 1979.

⁴² *Shtukaturov protiv Rusije*, op. cit. u bilj. 35, § 68; *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, op. cit. u bilj. 9, § 133.; *Stanev protiv Bugarske*, op. cit. u bilj. 34, § 229.

⁴³ *Seal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 50330/07, §75., 7. prosinca 2010.

⁴⁴ *Shtukaturov protiv Rusije*, op. cit. u bilj. 35, § 68.

⁴⁵ *Lashin protiv Rusije*, br. 33117/02, § 81., 22. siječnja 2013.; *M. S. protiv Republike Hrvatske*, br. 36337/10, § 97., 25. travnja 2013.

⁴⁶ *Shtukaturov protiv Rusije*, op. cit. u bilj. 35, § 71.

⁴⁷ *Sýkora protiv Republike Češke*, br. 23419/07, 22. studenoga 2012.

⁴⁸ *Kędzior protiv Poljske*, br. 45026/07, 16. listopada 2012.

⁴⁹ *Mihailovs protiv Latvije*, br. 35939/10, 22. siječnja 2013.

vanja slobode⁵⁰, a u predmetima *Stanev protiv Bugarske*, *Kędzior protiv Poljske* i *Mikhaýlenko protiv Ukrajine*⁵¹ Sud je presudio da se članak 6. mora tumačiti kao jamstvo izravnog pristupa sudu za traženje vraćanja poslovne sposobnosti.⁵² U predmetu *DD protiv Litve* Sud je također presudio da u situacijama kada je osoba koja je lišena poslovne sposobnosti u sukobu sa svojim skrbnikom, a taj sukob ima potencijalno velik utjecaj na njezino pravno stanje, izravan pristup sudu dotične osobe, bilo osobno ili u nekom obliku zastupanja, nužan je.⁵³

Prisilno smještanje u ustanovu sve se učestalije smatra neprihvatljivim odgovorom na duševne smetnje⁵⁴, a i protivnim članku 19. UN-ove Konvencije o pravu na samostalan život. Stoga je jedan od problema koji se još razvija i pitanje prava pristupa sudu sa svrhom preispitivanja zakonitosti prisilnog smještanja u ustanovu. U predmetu *Stanev protiv Bugarske* Sud iznosi da mogućnost osobe s invaliditetom da osporava svoje smještanje u ustanovu nakon što povratni poslovnu sposobnost nije dovoljna te smatra da bi ta osoba trebala imati izravnu mogućnost osporavanja takvog smještanja.⁵⁵

Pitanje prisilnog medicinskog liječenja također se našlo pred ESLJP-om. U predmetu *X protiv Finske*, iako Sud nije izravno preispitivao poslovnu sposobnost, smatrao je da se prisilnim davanjem lijekova krše prava osobe iz članka 8. Europske konvencije jer je odluka bila isključivo u rukama liječnika koji je provodio tretman te nije bilo nikakve neposredne sudske kontrole niti je bilo dostupno kakvo pravno sredstvo na temelju kojeg bi se pred sudom moglo odlučiti o zakonitosti i razmjernosti takvih prisilnih tretmana.⁵⁶ Iako ovom odlukom ESLJP ne potvrđuje izravno pravo osobe na pristup sudu u pitanjima prisilnog liječenja, čini se da samo mali korak nedostaje i do takve odluke.

U odnosu na druge vrste zahtjeva, osim kada je riječ o oduzimanju slobode i lišavanju poslovne sposobnosti⁵⁷, te ako nema dokaza o postojanju sukoba

⁵⁰ *Shtukaturov protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 35, § 71 i 90.

⁵¹ *Mikhaýlenko protiv Ukrajine*, *op. cit.* u bilj. 37, § 37, §40.

⁵² *Kędzior protiv Poljske*, *op. cit.* u bilj. 48, § 85.

⁵³ *DD protiv Litve*, br. 13469/06, § 118., 14. veljače 2012.

⁵⁴ O tome više vidi European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Beč, 2012.; Parker, C., *Forgotten Europeans, Forgotten Rights: The Human Rights of Persons Placed in Institutions*, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Brussels, 2011.

⁵⁵ *Stanev protiv Bugarske*, *op. cit.* u bilj. 34, § 177.

⁵⁶ *X protiv Finske*, br. 34806/04, § 220., 3. srpnja 2012.

⁵⁷ *Stanev protiv Bugarske*, *op. cit.* u bilj. 34, §174-6.

interesa između osobe i njezinog skrbnika⁵⁸, ESLJP je smatrao da je pristup sudu, koji je uvjetan – uz pristanak skrbnika, u skladu s člankom 6. Europske konvencije.

3.2. Sudjelovanje u postupku i (ne)obaviještenost o parnici

Članak 12. stavak 2. UN-ove Konvencije implicira da se pravo osobnog sudjelovanja u parnici treba primjenjivati na osobe s invaliditetom jednako kao i na druge, a članak 13. zahtijeva dostupnost odgovarajućih smještajnih mogućnosti kako bi se osobno sudjelovanje olakšalo. Međutim, sudska praksa ESLJP-a pokazuje kako to još nije ostvareno.

Prvi preduvjet za sudjelovanje u postupku jest da je ispunjeno pravo biti obaviješten o parnici. Bez odgovarajuće obavijesti podnositelj zahtjeva lišen je mogućnosti ostvarivanja drugih procesnih prava. Ne sudjelujući u postupku, osobi je uskraćena svaka mogućnost da se suprotstavi bilo kakvim mjerama koje utječu na njezina prava. U svojoj praksi o općim jamstvima prava na pravično suđenje ESLJP je zahtijevao da osoba u postupku u kojem se utvrđuju činjenice relevantne za tu osobu bude osobno prisutna.⁵⁹ Jasno je stoga da se to pravilo odnosi i na postupke o poslovnoj sposobnosti jer je u njima riječ o pitanjima koja se tiču relevantnih činjenica o određenoj osobi⁶⁰, pa je pretpostavka u korist postojanja fizičkog sudjelovanja u postupku ili barem nekog oblika osobnog kontakta tih osoba sa sucem jaka.

Pravilo osobne prisutnosti u postupku koji se tiče poslovne sposobnosti ESLJP je u odluci u predmetu *Shtukaturov protiv Rusije* izveo iz dvostruke uloge gospodina Shtukaturova – kao subjekta i objekta ispitivanja u postupku. Promatrajući ga kao objekt ispitivanja, Sud je utvrdio da je njegova prisutnost potrebna kako bi se sucu omogućio vizualni kontakt i ispitivanje te formiranje osobnog mišljenja o mentalnim sposobnostima dotične osobe.⁶¹ Pravilo osobne prisutnosti u predmetu *Shtukaturov protiv Rusije* također je izvedeno iz uloge osobe kao subjekta postupka. Naime, Sud je zaključio da je suprotno načelu kontradiktornog postupka iz članka 6. Europske konvencije o sporu odlučiti na temelju dokumentarnih dokaza, a ne vidjeti ili saslušati stranku⁶²; njezino

⁵⁸ *Branka Bajcetic protiv Republike Hrvatske*, br. 4446/10, 11. listopada 2011.

⁵⁹ *Ekbatani protiv Švedske*, br. 10563/83, 26. svibnja 1988.

⁶⁰ Primjerice vidi *Lashin protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 45, § 82.

⁶¹ *Shtukaturov protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 35, § 72.

⁶² *Cf. ibid.*, § 73.

je sudjelovanje nužno kako bi joj se omogućilo iznošenje svojeg slučaja.⁶³ U tom predmetu Sud stoga iznosi da je činjenica što podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten o postupku lišavanja poslovne sposobnosti njemu onemogućila da bude prisutan i saslušan u tom postupku.⁶⁴ Osim toga, i samom činjenicom da je za odluku doznao tek kad je postala pravomoćna, uskraćena mu je mogućnost podnošenja žalbe.⁶⁵ Isto tako, u predmetu *Salontaji-Drobnjak* ESLJP je utvrdio da je prisutnost pretpostavka kontradiktornog raspravljanja jer strankama omogućuje da osporavaju dokaze i pomažu pri utvrđivanju činjenica u postupku.⁶⁶ Nadalje, tvrdnju da osobna nazočnost podnositelja neće biti "svrhovita" u tom je predmetu domaći sud zasnivao bez dodatnih obrazloženja na pretpostavci koja nije bila medicinski dokazana te ju je ESLJP smatrao arbitrarnom, pa je stoga utvrdio da je došlo do povrede prava iz članka 6. Konvencije.⁶⁷ Jednako tako i u predmetu *Lashin protiv Rusije* ESLJP nije prihvatio opravdanje da bi podnositeljevo pojavljivanje na sudu moglo štetiti njegovu zdravlju.⁶⁸ U predmetu *X i Y protiv Republike Hrvatske* ESLJP je naglasio da je nužno da sudac osobno susretne dotičnu osobu te sam, a ne isključivo na temelju mišljenja medicinskog vještaka, procijeni relevantne činjenice i donese zaključke o poslovnoj sposobnosti.⁶⁹ U tom je predmetu Sud također primijetio i da je propuštanje dostave odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti osobi koje se tiče pridonijelo povredi članka 6. jer je zbog toga toj osobi bilo onemogućeno upotrijebiti pravni lijek protiv te odluke.⁷⁰

Pravilo osobne prisutnosti nije međutim pred ESLJP-om bilo uvijek apsolutno, pa čak ni za postupke koji se tiču lišavanja poslovne sposobnosti. Tako u predmetu *Berková protiv Slovačke* domaći sud, u postupku o vraćanju poslovne

⁶³ Cf. *ibid.*, § 72.

⁶⁴ Cf. *ibid.*, § 69.

⁶⁵ Vidi također: *Berková protiv Slovačke*, br. 67149/01, § 141., 24. ožujka 2009.; *X i Y protiv Republike Hrvatske*, br. 5193/09, § 66., 3. studenoga 2011.; *Sykora protiv Republike Češke*, *op. cit.* u bilj. 47, § 109.

⁶⁶ "Turning to the present case, the Court firstly notes that the applicant had been excluded from the final hearing and had therefore been unable to personally challenge the experts' report recommending the partial deprivation of his legal capacity." (*Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, *op. cit.* u bilj. 9, § 127.).

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Lashin protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 45, § 82.

⁶⁹ "... judges adopting decisions with serious consequences for a person's private life, such as those entailed by divesting someone of legal capacity, should in principle also have personal contact with those persons." Vidi *X i Y protiv Republike Hrvatske*, *op. cit.* u bilj. 65, § 84. – 86.

⁷⁰ Cf. *ibid.*, § 66.

sposobnosti, nije osobno saslušao podnositeljicu zahtjeva niti ju je obavijestio o presudi, pa nije mogla protiv nje podnijeti žalbu.⁷¹ Domaći je sud osobno saslušao medicinskog vještaka, imenovanog skrbnika, predstavnika lokalne vlasti, ali ne i podnositeljicu zahtjeva. Ipak, ESLJP je zaključio da je bilo dovoljno dokaza za pouzdano utvrđivanje činjenica te da je bilo dovoljno procesnih jamstava za zaštitu njezinih prava i interesa.⁷²

Ovo je obrazloženje teško pomiriti s prethodno navedenima. U *Shtukaturov protiv Rusije*, *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, *X i Y protiv Republike Hrvatske* i *Lashin protiv Rusije* Sud je naglašavao važnost osobnog kontakta suca s osobom o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje kako bi mu se omogućilo formiranje vlastitog mišljenja. Stoga je nejasno zašto postupanje u predmetu *Berková* nije smatrano nerazumnim i protivnim načelu kontradiktornosti kao što je to bio slučaj u predmetu *Shtukaturov* jer je odluka također temeljena na pisanim dokazima, bez saslušanja i viđenja stranke.

3.3. Ključna uloga vještaka

ESLJP je više puta izrazio kritiku kvalitete medicinskih dokaza korištenih u domaćim predmetima koji se tiču pitanja poslovne sposobnosti.⁷³ Kao što je u predmetu *Shtukaturov* izrazio, podnositelj je zainteresirana stranka, ali u isto vrijeme i glavni objekt sudskog ispitivanja. Njegova prisutnost može poslužiti stoga različitim ciljevima: strankama u parnici omogućuje iznijeti svoj slučaj, ali i omogućuje im ostvariti kontakt sa sucem, koji tako može formirati vlastito mišljenje o njegovu mentalnom zdravlju.⁷⁴ Na taj način sudac dakle stječe neposredno viđenje osobe koje se odluka tiče, umjesto pukog oslanjanja na medicinske nalaze i mišljenje vještaka. Aktivna uloga suca u procjeni posebno je važna kada se medicinsko izvješće ne može smatrati suvremenim (*up-to-date*)⁷⁵ ili kada bi isključivo oslanjanje na jedno medicinsko mišljenje i nalaz moglo voditi arbitrarnosti.⁷⁶ I u predmetu *X i Y protiv Republike Hrvatske* ESLJP nagla-

⁷¹ *Berková protiv Slovačke*, *op. cit.* u bilj. 65, § 140. – 141.

⁷² *Cf. ibid.*, § 149.

⁷³ Vidi *Lashin protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 45, § 119.; *X i Y protiv Republike Hrvatske*, *op. cit.* u bilj. 65, § 113.; *M. S. protiv Republike Hrvatske*, *op. cit.* u bilj. 45, § 103.

⁷⁴ *Shtukaturov protiv Rusije*, *op. cit.* u bilj. 35, § 72.; vidi *mutatis mutandis Kovalev protiv Rusije*, br. 78145/01, § 35. – 37., 10. svibnja 2007.

⁷⁵ European Union Agency for Fundamental Rights, *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, Publication Office, Luxembourg, 2013., str. 21.

⁷⁶ Tako je primjerice domaći sud u predmetu *H. F. protiv Slovačke* (br. 54797/00, 5.

šava da je sudac taj, a ne liječnik psihijatar, na kojem je da procijeni sve relevantne činjenice o dotičnoj osobi i njezine osobne prilike. Funkcija je suca koji vodi konkretni postupak da odluči je li potrebna takva ekstremna mjera ili bi možda bila dovoljna i neka manje striktna mjera. Kada je tako važan privatan interes pojedinca u pitanju, sudac mora pažljivo uravnotežiti sve relevantne čimbenike u cilju procjene razmjernosti mjere koju treba poduzeti. Nužna postupovna jamstva zahtijevaju da svaki rizik arbitrarnosti u tom pogledu bude smanjen na minimum.⁷⁷ U još jednom predmetu protiv Hrvatske, *Ivinović protiv Republike Hrvatske*, ESLJP ponovno je iznio istu kritiku naglašavajući i kako se domaći sud nije bavio pitanjem može li se cilj zaštite podnositelja postići i manje intruzivnim sredstvom od lišavanja poslovne sposobnosti, iako je u ovom slučaju ono bilo djelomično.⁷⁸ U ovom predmetu ESLJP također uočava i kako pri donošenju odluke domaći sud nije kao dokazno sredstvo o zdravstvenom stanju podnositelja, uz psihijatra, saslušao i njegova liječnika opće prakse koji ga je redovito viđao na kontrolama.⁷⁹

S obzirom na navedeno, potrebno je naglasiti da ESLJP ne osporava ulogu medicinskih dokaza u postupcima oduzimanja poslovne sposobnosti, ali postavlja stroge uvjete za to. U predmetu *Sykora protiv Republike Češke* te uvjete razrađuje te iznosi da se bilo kakvo ograničenje poslovne sposobnosti mora temeljiti na dovoljno pouzdanom i uvjerljivom dokazu. Medicinski nalaz vještaka treba objasniti koje aktivnosti podnositelj zahtjeva ne može razumjeti ili kontrolirati te koje su posljedice tog stanja za njegov društveni status, zdravlje, materijalne interese i tako dalje.⁸⁰ Ipak, mogućnost ostvarenja osobnog kontakta suca s osobom o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje može se smatrati ključnom za zaštitu od pretjeranog oslanjanja na medicinske dokaze.

3.4. Upitna pravna pomoć

Učinkovitost ostvarivanja prava na pristup sudu može biti poboljšana putem odgovarajuće pravne pomoći i zastupanja. Kompleksnost i profesionalni aspekti, uključujući stručno medicinsko i pravno znanje, kao i ozbiljnost utjecaja postupka na podnositeljev život, zahtijeva odgovarajuće pravno zastupa-

listopada 2000.) propustio konzultirati se s drugim vještakom psihijatom.

⁷⁷ *X i Y protiv Republike Hrvatske*, op. cit. u bilj. 65, § 85.

⁷⁸ *Ivinović protiv Republike Hrvatske*, br. 13006/13, § 38., 18. rujna 2014.

⁷⁹ Cf. *ibid.*, § 42.

⁸⁰ *Sykora protiv Republike Češke*, op. cit. u bilj. 47, § 103.

nje kojim će se štititi i predstavljati interesi dotične osobe. U doktrini se u svezi s time navodi da iz odredbi UN-ove Konvencije proizlazi da paternalistički pristup skrbništva predstavlja prijetnju dostojanstvu i neovisnosti osobama s invaliditetom⁸¹ te da se na određen način niječe da dobra skrb i zaštita osoba s invaliditetom može biti sredstvo izgradnje i jačanja njihove autonomije.⁸² U predmetu *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije* ESLJP je naglasio da sama činjenica da je podnositelju zahtjeva bilo osigurano pravno zastupanje nije dovoljna, zastupanoj osobi mora biti omogućeno da se posavjetuje kao i da daje upute zastupniku.⁸³

Iako sustav skrbništva nije u temeljima bio ispitivan, ESLJP je postupno postao sve svjesniji ozbiljnih posljedica i opasnosti ograničenja poslovne sposobnosti i s tim u svezi problema sukoba interesa štíćenika s jedne i skrbnika s druge strane. Predmet *DD protiv Litve* tiče se ovog problematičnog pitanja sukoba interesa. Sud je smatrao da, ako postoji sukob između osobe s invaliditetom i njezina skrbnika, a takav sukob potencijalno ima velik utjecaj na pravnu situaciju te osobe, ona se treba saslušati osobno ili putem zastupnika.⁸⁴ Prema tome, s obzirom na sukob, podnositelju zahtjeva mora biti omogućen vlastiti odvjetnik, različit od onog koji zastupa skrbnika.⁸⁵ U predmetu *M. S. protiv Republike Hrvatske* ESLJP također smatra problematičnim što hrvatski pravni sustav ne sadržava pravila u slučaju sukoba između želja skrbnika i osobe pod skrbništvom.⁸⁶ Osim toga, postupak lišavanja poslovne sposobnosti dotične osobe pokrenuo je centar za socijalnu skrb te je za potrebe njezina zastupanja tijekom tog postupka imenovao zaposlenika tog istog centra. Sud stoga uočava da u interesu skrbnika *ad litem* nije bilo suprotstaviti se tom postupku, osporavati dokaze ili djelovati na bilo koji način u interesu podnositelja.⁸⁷ Isto ESLJP uočava i u predmetu *Ivinović protiv Republike Hrvatske* te iznosi kako se time, s obzirom na to da je centar taj koji je pokrenuo postupak, imenovanog skrbnika

⁸¹ Hendriks, *op. cit.* u bilj. 26, str. 279.

⁸² Frederiks, B. J. M., *The Rights of People with an Intellectual Disability in the Netherlands: From Restriction to Development*, *European Journal of Health Law*, vol. 14, br. 2, 2007., str. 149 – 163, str. 150.

⁸³ *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, *op. cit.* u bilj. 9, § 127.

⁸⁴ *DD protiv Litve*, *op. cit.* u bilj. 53, § 118.

⁸⁵ *Cf. ibid.*, § 12.

⁸⁶ *M. S. protiv Republike Hrvatske*, *op. cit.* u bilj. 45, § 80.

⁸⁷ “However, given that it was the Centre itself that had instituted the proceedings for divesting the applicant of her legal capacity, it would be difficult to expect an employee of that same Centre to oppose or challenge such a request.” (*cf. ibid.*, § 104.).

stavlja u položaj sukoba lojalnosti između poslodavca i podnositelja zahtjeva kao štíćenika.⁸⁸ Osim toga, Sud primjećuje i da, iako je podnositelj zahtjeva u postupku imao odvjetnika, on ga je angažirao o svojem trošku⁸⁹, pa upućuje kritiku hrvatskom sustavu što, unatoč ozbiljnoj naravi problema i mogućih posljedica takvih postupaka, nacionalni zakon ne predviđa obvezno zastupanje od strane neovisnog odvjetnika.⁹⁰ U svezi s time Sud je više puta ponovio i da su u slučajevima mentalno oboljelih osoba države obvezne osigurati im da dođu neovisno zastupanje koje će im omogućiti da njihove prigovore na temelju Konvencije ispita sud ili drugo neovisno tijelo.⁹¹

4. O PROCESNIM PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U REPUBLICI HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj sukladno članku 117. Obiteljskog zakona⁹² poslovna sposobnost stječe se *ex lege* punoljetnošću koja nastupa s navršениh osamnaest godina života, a pod posebnim pretpostavkama⁹³ moguće je stjecanje poslovne sposobnosti i prije nastupa punoljetnosti. Jednom kada je stekne, osoba je poslovno sposobna sve dok eventualno ne dođe do njezina lišenja.

Republika Hrvatska UN-ovu Konvenciju potpisala je 30. ožujka 2007. godine, koja je kao međunarodni dokument po pravnoj snazi iznad zakona. Ipak, sudeći prema nemalom broju postupaka pred ESLJP-om protiv Republike Hrvatske, povrede prava osoba s invaliditetom i dalje su učestale. Dakle, iako UN-ova Konvencija obvezuje države članice na poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori potrebnoj za ostvarivanje poslovne sposobnosti, hrvatsko je obiteljsko zakonodavstvo i dalje, iako je tu Konvenciju potpisala 2007. godine, predviđalo (u praksi

⁸⁸ *Ivinović protiv Republike Hrvatske, op. cit.* u bilj. 78, § 45.

⁸⁹ O hrvatskom sustavu besplatne pravne pomoći te praksi ESLJP-a vidi Jelinić, Z.; Knol Radoja, K., *Analiza hrvatskoga sustava besplatne pravne pomoći u građanskim stvarima u svjetlu današnje prakse Europskoga suda za ljudska prava*, Pravni vjesnik, vol. 30, br. 2, 2014., str. 185 – 211.

⁹⁰ *Ivinović protiv Republike Hrvatske, op. cit.* u bilj. 78, § 45.; isto i u: *M. S. protiv Republike Hrvatske, op. cit.* u bilj. 45, § 104.

⁹¹ *Ibid.*; *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu protiv Rumunjske [GC]*, *op. cit.* u bilj. 38, § 161.

⁹² Obiteljski zakon (Narodne novine, br. 103/2015).

⁹³ Sklapanjem braka prije punoljetnosti i ako maloljetnik koji je postao roditelj odlukom suda stekne poslovnu sposobnost.

u pravilu potpuno)⁹⁴ lišenje poslovne sposobnosti, visoku razinu oslanjanja na medicinsko vještačenje, ključnu ulogu centra za socijalnu skrb i od centra imenovanih skrbnika te upitnu razinu prava na pristup sudu tih osoba. Naime, sukladno odredbi članka 159. Obiteljskog zakona iz 2003. godine (dalje u tekstu: ObZ/03)⁹⁵ osoba koja se zbog određenih duševnih smetnji ili drugih uzroka nije bila sposobna brinuti o osobnim potrebama, pravima i interesima ili koja ugrožava prava i interese drugih lišavala se poslovne sposobnosti u cijelosti ili djelomice. Odluku o tome donosio je sud u izvanparničnom postupku, u pravilu na temelju stručnog mišljenja liječnika vještaka. O potrebi pružanja zaštite tim osobama svatko je bio dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb, a zdravstvene ustanove bile su dužne centru za socijalnu skrb dostaviti podatke o duševnim smetnjama i drugim uzrocima zbog kojih osoba nije bila sposobna brinuti se o svojim pravima i interesima (čl. 160. ObZ/03). Pokretanje postupka sudu predlagao je centar za socijalnu skrb kada je ocijenio da bi zbog navedenih razloga osobu bilo potrebno (djelomice ili potpuno) lišiti poslovne sposobnosti. Osim toga, centar za socijalnu skrb osobi o kojoj je taj postupak bio pokrenut imenovao je i posebnog skrbnika (čl. 161. ObZ/03). Nadalje, na zahtjev centra za socijalnu skrb liječnik primarne zdravstvene zaštite bio je dužan za osobe lišene poslovne sposobnosti svake tri godine dostaviti mišljenje o stanju zdravlja štićenika s obzirom na razlog lišenja poslovne sposobnosti (čl. 165. ObZ/03). Skrbništvo je prestajalo pravomoćnošću sudske odluke o vraćanju poslovne sposobnosti (čl. 166. st. 1. ObZ/03). Što se tiče postupaka vraćanja poslovne sposobnosti, kao i drugih postupaka u statusnim stvarima, sud je mogao dopustiti da radi ostvarenja svojih prava i interesa pojedine radnje u postupku poduzima i stranka koja nema poslovne sposobnosti ako je u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice tih radnji (čl. 269. st. 1. ObZ/03). Sud je pozivao na ročište osobu koja je podnijela prijedlog za pokretanje postupka za lišenje ili vraćanje poslovne sposobnosti, osobu o kojoj se provodi postupak, njezina skrbnika i centar za socijalnu skrb. Ove osobe kao i centar za socijalnu skrb mogle su u tijeku postupka sudjelovati pri izvođenju dokaza i raspravi o rezultatima cjelokupnog postupka. Sud je bio dužan nastojati saslušati osobu o

⁹⁴ O tome više vidi Pekeč Knežević, M., *Uloga pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, u: *Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse*, Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Hotelu Ivan, Solaris, Šibenik, 4. – 5. listopada 2011., Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012., str. 9 – 15, str. 13.

⁹⁵ Obiteljski zakon (Narodne novine 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011, 61/2011, 25/2013, 75/2014, 5/2015).

kojoj se postupak provodio. Ako se ta osoba nalazila u psihijatrijskoj ustanovi ili je bila smještena u socijalnu ustanovu, saslušala se u pravilu u toj ustanovi. Sud je mogao odustati od pozivanja i saslušavanja osobe o kojoj se provodi postupak ako je to za nju bilo štetno ili ako saslušanje nije bilo moguće s obzirom na njezino mentalno oštećenje i zdravstveno stanje (čl. 326. ObZ/03).

Prema Obiteljskom zakonu donesenom 2014. godine⁹⁶ situacija se značajno mijenja. Ovim su se Zakonom u obiteljsko zakonodavstvo izravno u članku 233. propisala temeljna načela zaštite osoba s invaliditetom, a ta načela⁹⁷ zatim slijedi i aktualni Obiteljski zakon koji je na snagu stupio 1. studenoga 2015. godine (dalje u tekstu: ObZ).⁹⁸ Iz navedenih načela proizlazi potreba za supsidijarnošću postupka lišavanja poslovne sposobnosti i razmjernošću izrečene mjere. Njima se naglašava i nužnost poštovanja osobnosti, dostojanstva i dobrobiti osoba koje se tiče te potreba poticanja i osiguranja samostalnosti i neovisnosti osoba lišenih poslovne sposobnosti. Ta načela stoga izražavaju bit svrhe koja se željela postići UN-ovom Konvencijom te prihvaćanje jednakosti osoba s invaliditetom kako je to više puta izraženo i u odlukama ESLJP-a.

Osim navedenih načela, promjene su učinjene i u samom postupku, a promjenama bi se trebala povećati razina zaštite prava osoba s invaliditetom. I dalje svatko može obavijestiti centar za socijalnu skrb o potrebi pružanja zaštite tim osobama, sud prije donošenja rješenja treba pribaviti stručno mišljenje doktora medicine vještaka odgovarajuće struke o zdravstvenom stanju osobe za koju je postupak pokrenut (čl. 234. st. 3. ObZ-a), a zdravstvene su ustanove dužne centru za socijalnu skrb dostaviti podatke o duševnim smetnjama i drugim uzrocima. Ipak, novost je da je prije dostavljanja obavijesti zdravstvene ustanove potreban pristanak osobe čiji se podaci dostavljaju (čl. 235. ObZ-a). Osim toga, skrbnikova je dužnost jednom godišnje pribaviti od štićenikova

⁹⁶ Obiteljski zakon (Narodne novine, br. 75/2014, 83/2014, 5/2015).

⁹⁷ (1) Zaštitu osobe s invaliditetom, ako je to moguće, potrebno je osigurati drugim sredstvima i mjerama predviđenima posebnim propisima prije nego što se donese odluka o lišenju poslovne sposobnosti i skrbničkoj zaštiti. (2) U provođenju skrbničke zaštite potrebno je težiti što je moguće manjim ograničenjima prava osobe pod skrbništvom. (3) U postupanju s osobom pod skrbništvom koja je lišena poslovne sposobnosti moraju se uzeti u obzir osobnost te sadašnji ili ranije izraženi stavovi osobe, kao i zaštita njezina dostojanstva i dobrobiti. (4) Potrebno je poticati samostalno donošenje odluka od strane osobe lišene poslovne sposobnosti te joj pružati podršku u donošenju odluka, kao i sudjelovanju u životu zajednice. (5) Skrbnik je dužan prihvatiti želje i osobne stavove štićenika osim ako je to u suprotnosti s njegovom dobrobiti (čl. 233. ObZ-a).

⁹⁸ Obiteljski zakon (Narodne novine, br. 103/2015).

doktora obiteljske medicine mišljenje o njegovu zdravstvenom stanju s obzirom na razlog lišenja poslovne sposobnosti (čl. 238. st. 1. ObZ-a). Ovom je izmjenom u odnosu na ObZ/03 povećana učestalost provjere stanja štíćenikova zdravlja, što bi svakako trebalo pridonijeti ažuriranosti podataka, a time eventualno i bržoj izmjeni pravnog položaja štíćenika.

Pokretanje postupka lišenja poslovne sposobnosti sudu i dalje predlaže centar za socijalnu skrb, međutim, ono što je važno jest da u tom slučaju posebni skrbnik ne može biti stručni radnik toga centra (čl. 236. st. 1. i 3. ObZ-a). S druge strane, propisano je da će centar ipak imenovati skrbnika iz redova stručnih radnika zaposlenih u tom centru ako to zahtijevaju okolnosti slučaja i dobrobit štíćenika. Skrbnikom u tom slučaju ne može biti imenovan ravnatelj centra za socijalnu skrb ni službenik koji obavlja pravne poslove skrbništva u tom centru (čl. 247. st. 6. ObZ-a). Također, i ako postupak za lišenje poslovne sposobnosti predlaže neka druga ovlaštena osoba, ni ta osoba ne može biti imenovana posebnim skrbnikom (čl. 236. st. 4. ObZ-a). Odredbe ObZ-a otvaraju mogućnost i da osobi lišenoj poslovne sposobnosti centar za socijalnu skrb imenuje skrbnikom osobu koju je ona prije lišenja poslovne sposobnosti imenovala u obliku javnobilježničke isprave (anticipirana naredba) pod uvjetom da su ispunjene ostale pretpostavke⁹⁹ za imenovanje skrbnikom (čl. 236. st. 6. ObZ-a). Problemsko pitanje sukoba lojalnosti zaposlenika centra s jedne strane te njegova zastupanja interesa osobe pod skrbništvom s druge strane ovim je odredbama, s obzirom na upozorenja ESLJP-a, samo djelomično riješeno. Naime, iako su načelno isključeni stručni radnici toga centra, ostaje pitanje načina procjene kao i nadležne osobe za procjenu spomenutih okolnosti slučaja i dobrobit štíćenika kada će se ipak dogoditi da će isti moći biti imenovani skrbnikom. Zbog neprecizne zakonske definiranosti moglo bi se dogoditi da u stvarnosti ne dođe ni do kakve promjene, odnosno da se ocjenjuje da okolnosti slučaja i dobrobit štíćenika najčešće zahtijevaju zastupanje stručne osobe centra, a ne neke druge osobe. Osim toga, postavlja se pitanje koje bi to druge osobe trebale biti i kakve bi stručne kriterije trebale zadovoljavati. Pa je tako primjerice propisano kada se posebnim skrbnikom imenuje zaposlenik Centra

⁹⁹ Pa je tako člankom 248. ObZ-a određeno da skrbnikom ne može biti osoba koja je lišena prava na roditeljsku skrb, koja je lišena poslovne sposobnosti, čiji su interesi u suprotnosti s interesima štíćenika, od koje se, s obzirom na njezino ponašanje i osobine te odnose sa štíćenikom, ne može očekivati da će pravilno obavljati dužnosti skrbnika, s kojom je štíćenik sklopio ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju i s čijim je bračnim, odnosno izvanbračnim drugom štíćenikom sklopio ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju.

za posebno skrbništvo¹⁰⁰ da ta osoba treba imati položen pravosudni ispit (čl. 236. st. 7. ObZ-a). Taj se kriterij, međutim, ne navodi kada su ostali skrbnici u pitanju.

S obzirom na upozorenja ESLJP-a o potrebi poštovanja želja osobe s invaliditetom u postupku značajna je uz točku 5. članka 233. i odredba članka 257. stavka 2. ObZ-a sukladno kojoj je u poslovima zastupanja skrbnik dužan prihvatiti mišljenje i želje štićenika, osim ako je to u suprotnosti s dobrobiti štićenika. Osim pri zastupanju, skrbnik je prije poduzimanja i svake druge mjere zaštite osobe štićenika ili njegovih imovinskih interesa uvijek dužan razmotriti njegovo mišljenje, želje i osjećaje te ih uzeti u obzir, osim ako to nije u suprotnosti s njegovom dobrobiti. O poduzetim mjerama te eventualnim razlozima odbijanja želja štićenika skrbnik je dužan sastaviti bilješku kao sastavni dio izvješća o radu skrbnika (čl. 252. st. 2. i 3. ObZ-a).

Što se tiče sudjelovanja osoba lišenih poslovne sposobnosti u postupku važnu izmjenu donio je članak 364. ObZ-a sukladno kojem će sud u postupku, koji se tiče statusnih stvari (bračne stvari, stvari u kojima se utvrđuje ili osporava majčinstvo ili očinstvo te stvari lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti)¹⁰¹, stvari u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi, osobnih odnosa i mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, rješenjem dopustiti da radi ostvarenja svojih prava i interesa pojedine radnje u postupku poduzima i stranka koja je lišena poslovne sposobnosti u tom dijelu pod uvjetom da je u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice tih radnji. Prije donošenja ovog rješenja sud je dužan zatražiti mišljenje i prijedlog centra za socijalnu skrb. Protiv rješenja kojim se priznaje sposobnost poduzimanja pojedinih radnji u postupku nije dopuštena posebna žalba. Za razliku od odredbe članka 269. stavka 1. ObZ/03 ovom se novom odredbom osobi lišenoj poslovne sposobnosti sud obvezuje dopustiti sudjelovanje u postupku. Naime, prema članku 269. stavka 1. ObZ/03 on je

¹⁰⁰ (1) Centar za posebno skrbništvo javna je ustanova i upisuje se u sudski registar. (2) Centar za posebno skrbništvo osniva Republika Hrvatska rješenjem ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi. (3) Centar za posebno skrbništvo osniva se za područje Republike Hrvatske. (4) Centar za posebno skrbništvo ima statut kojim se propisuje ustrojstvo, ovlasti i način odlučivanja tijela Centra za posebno skrbništvo te uređuju druga pitanja važna za obavljanje djelatnosti i poslovanje. (5) Centar za posebno skrbništvo ima i druge opće akte sukladno zakonu, aktu o osnivanju i statutu. (6) Na Centar za posebno skrbništvo na odgovarajući način se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje djelovanje ustanova, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno (čl. 544. ObZ-a).

¹⁰¹ Čl. 345. st. 1. ObZ-a.

to samo mogao, ali nije bio dužan. Osim toga, veći je i broj slučajeva kada će se takva dužnost morati ispuniti. Ipak, ti su slučajevi i dalje ograničeni na one izričito nabrojene.

Nadalje, u postupcima lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti sukladno članku 326. ObZ/03 diskrecijske ovlasti suda pri odlučivanju o saslušanju osobe koje se postupak tiče bile su šire. Prema odredbi članka 498. ObZ-a sud je dužan saslušati osobu prema kojoj se postupak lišenja ili vraćanja poslovne sposobnosti provodi. Sud tu dužnost ipak neće morati ispuniti ako utvrdi da saslušanje te osobe nije moguće s obzirom na njezino zdravstveno stanje, ali će onda o tome morati sastaviti bilješku u spisu te navesti razloge nemogućnosti saslušanja.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju istraživanja provedenog u sklopu ovog rada dolazi se do zaključka o postojanju općeg trenda jačanja procesnih prava osoba lišenih poslovne sposobnosti. Važnost odluka donesenih pred ESLJP-om u tom se procesu, zbog čega je potrebno naglasiti da se za presude ESLJP-a općenito smatra da imaju pravnu snagu *res interpretata*¹⁰², pokazuje ključnim. Ipak, određeni problem donosi i različito tretiranje kao ono opisano u predmetima *Berková* i *Shtukatur*, za koja ESLJP nije dao obrazloženje. Ono stvara određenu nesigurnost u ovom polaganom, ali pozitivnom napredovanju od uskraćivanja jednakih prava na sudjelovanje u postupku koji se odnosi na temeljna prava osoba s invaliditetom. Dani kada su sudovi gotovo automatski postavljali skrbnike, kao i njihovo donošenje odluke, bez mogućnosti osoba kojih se tiču da im se suprotstave, sve su više iza nas. Međutim, još ne možemo reći da je osnovni problem, režim supstituiranog odlučivanja, zamijenjen režimom odlučivanja uz podršku.

U Republici Hrvatskoj sud će osobu, koja zbog duševnih smetnji ili drugih uzroka, nije u stanju brinuti se o vlastitim pravima, potrebama ili interesima, ili ugrožava prava i interese drugih osoba lišiti poslovne sposobnosti. To lišenje poslovne sposobnosti, koje je u praksi u pravilu bilo potpuno, a samo u rijetkim slučajevima djelomično, pretpostavka je pružanja skrbničke zaštite. Središnji je dio tog izvanparničnog postupka medicinsko vještačenje u kojem liječ-

¹⁰² O tome više u: Bodnar, A., *Res Interpretata: Legal Effect of the European Court of Human Rights' Judgments for other States Than Those Which Were Party to the Proceedings*, *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, vol. 30, 2014., str. 223 – 262.

nik, psihijatar, podnosi pisani nalaz i mišljenje o zdravstvenom stanju dotične osobe, o utjecaju tog stanja na njezinu sposobnost zaštite svojih prava, potreba i interesa te na njihovo eventualno ugrožavanje drugih osoba. Osobe koje su u potpunosti lišene poslovne sposobnosti ne mogu davati očitovanja volje, pa ih zastupa skrbnik. Onim osobama koje djelomično liši poslovne sposobnosti sud rješenjem o tom lišenju određuje koje mjere, poslove i radnje ne mogu samostalno poduzimati, pa u tom dijelu njihovu volju nadomješta skrbnik. Takav sustav skrbničke zaštite, kakav je u Republici Hrvatskoj, ali i u mnogim drugim državama, predstavlja značajno ograničenje temeljnih ljudskih prava osoba s invaliditetom, što je posljednjih godina i utvrđeno nizom presuda ESLJP-a. Upitno je stoga, imajući na umu članak 12. stavak 3. UN-ove Konvencije, koliko je institut skrbništva, onakav kako se općenito prakticira, primjeren oblik pomoći za ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom. Umjesto patronizirajuće prakse djelovanja u ime – iako u (navodnom) interesu – dotične osobe, naglasak bi trebalo staviti na pomoć u formiranju i prenošenju želja te osobe i u omogućavanju da kao parnična stranka sudjeluje u parnici. Novi Obiteljski zakon u vezi s tim donosi neke novine, međutim, moglo bi se dogoditi da neke od njih ostanu samo na deklaratornoj razini, bez konkretnog učinka na promjenu prakse u zbilji. S druge strane, novim je Obiteljskim zakonom pravo osoba lišenih poslovne sposobnosti na pristup sudu te pravo na sudjelovanje u postupku u znatnoj mjeri prošireno, međutim, i dalje je ograničeno na nabrojane vrste obiteljskopравnih postupaka.

Ipak, obvezno saslušanje osobe s invaliditetom, ako je to s obzirom na njezino zdravstveno stanje moguće, trebalo bi, međutim, biti izričito navedeno u odnosu na sve vrste postupaka koji se te osobe tiču, a ne samo u odnosu na one izričito navedene u Obiteljskom zakonu. Naime, Obiteljski zakon propisuje da će sud, pod uvjetom da je u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice tih radnji, dopustiti stranci koja je lišena poslovne sposobnosti poduzimanje pojedinih radnji, ali samo u postupcima koji se tiču statusnih stvari, stvari u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi, osobnih odnosa i mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. Obvezno saslušanje propisano je samo u postupcima lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Obiteljskim se zakonom kao *lex specialis* stoga ograničava doseg ostvarenja prava na kontradiktorno raspravljanje osoba s invaliditetom samo na u njemu izričito određene postupke.

Radi ostvarenja općeg priznavanja jednakih procesnih prava i u drugim postupcima *pro futuro* trebalo bi razmotriti bi li novi pristup motiviran praksom ESLJP-a mogao imati implikacije i na Zakon o parničnom postupku, ali i druge

zakone predmet kojih bi moglo biti neko njihovo pravo ili interes. Naime, ZPP mogućnost samostalnog obavljanja radnji u postupku predviđa samo za stranku koja je potpuno poslovno sposobna (čl. 79. st. 1. ZPP-a), dok stranku koja nema parničnu sposobnost zastupa njezin zakonski zastupnik (čl. 80. st. 1. ZPP-a). O mogućnosti osobe koja nema parničnu sposobnost¹⁰³ da bude saslušana ZPP u članku 267. stavku 1. propisuje da će se saslušati njezin zakonski zastupnik. Saslušanje same stranke, umjesto ili pored zakonskog zastupnika, propisano je kao mogućnost, ali ne i dužnost suda.

Promjene bi zahtijevale novu percepciju osoba s invaliditetom kao subjekata sudskih postupaka i napuštanje ideje njihove percepcije u praksi često isključivo kao objekta. ESLJP je, promatrajući osobu s invaliditetom kao subjekt postupka, zaključio da je suprotno načelu kontradiktornog postupka iz članka 6. Europske konvencije o sporu odlučiti da se nije vidjela i saslušala stranka. Prisutnost je pretpostavka kontradiktornog raspravljanja jer strankama omogućuje da osporavaju dokaze i pomažu pri utvrđivanju činjenica u postupku. Stoga je mogućnost sudjelovanja u postupku svake stranke nužna kako bi joj se omogućilo iznošenje svojeg slučaja. Samo na taj način osobe s invaliditetom mogle bi ostvarivati svoja prava na pristup sudu ravnopravno s ostalim osobama.

Ipak, moglo bi se također zaključiti da se reformi poslovne, odnosno parnične sposobnosti treba pristupiti i s krajnjim oprezom. Kada bi postojala mogućnost apsolutno u svakom slučaju, dakle s punim procesnim pravima, protiviti se izrečenim mjerama suda, koje se razlikuju od želja neke osobe po pitanju skrbništva, broj parničnih postupaka mogao bi doseći značajne brojke. Takva bi mogućnost, osim toga, mogla ugroziti i cjelokupne temelje instituta skrbništva, pa je jasno zašto su skrbništvo i uskraćivanje prava pristupa sudu u međusobnoj koherenciji.

¹⁰³ ZPP ne razlikuje pojedine kategorije osoba lišenih poslovne i parnične sposobnosti. Međutim, i o potrebi uvažavanja širih procesnih prava maloljetnika, kao druge kategorije osoba bez poslovne sposobnosti, postoji recentna domaća i strana literatura. Vidi primjerice Aras, S., *Načelo saslušanja stranaka u obiteljskim adhezijskim oficijelnim postupcima*, u: Rešetar, B. (ur.), *Dijete i pravo*, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2009., str. 199 – 220.

Summary

Katarina Knol Radoja *

**THE VIOLATION OF PROCEDURAL RIGHTS OF PERSONS
WITH DISABILITIES**

Persons with disabilities are vulnerable and marginalized social group and they are often subject to discrimination and various forms of violations of fundamental human rights. The aim of this study was to analyze the jurisprudence of the European Court of Human Rights concerning the violation of the rights of the persons with disabilities and review the compatibility of national family procedural legislation with the mentioned jurisprudence and the provisions of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. After the analysis it can be concluded that the Republic of Croatia was often the party to proceedings before the European Court of Human Rights on issues of violation of the rights of persons with disabilities but the latest revisions of the Family Law Act should contribute that such issues change in a positive direction. In order to applaud the basic human rights of the persons with disabilities besides changes made in family law the author also proposes changes pro futuro to the provisions concerning these persons in the Civil Procedure Act and other regulations.

Keywords: legal capacity, fair trial, access to court, European Court of Human Rights

* Katarina Knol Radoja, Ph. D., Senior Assistant, Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Stjepana Radića 13, Osijek; kknol@pravos.hr